

BUDAPEST TERMÉSZETI FÖLDRAJZA

Szerkesztette *dr. Pécsi Márton*, a földrajztudományok kandidátusa. Írták: *Goczán László, Marosi Sándor, dr. Pécsi Márton, Somogyi Sándor, dr. Szilárd Jenő*. Budapest, 1959. Akadémiai Kiadó. 416. p., 27 t. 4 térkép; 2 térkép és 5 tab. melléklet. 25. cm. Ára: 100.— Ft.

Címlapján Budapest látképét viseli. A kép közepén a budapesti Duna és a város partmenti része látható, a háttérben a Budai-hegység, a Pilis és a Szentendre—Visegrád közötti hegység Dunára kiugró részei. A Rózsadombot, a Szemlő-hegyet, az Ezüst-hegyet, a Nagykevélyt, mögötte a Csikóvárat, a távolban a Nagy Buglyast és a Nyerges-hegyet látjuk. Ismerős a kép, a nagyobb „Budapest természeti képe” c. monográfia borítólapján ugyancsak a főváros panorámáját látjuk, annak középső része díszíti ezt a terjedelemtől kisebb művet. Azt gondolná a könyvvel ismerkedő olvasó, hogy az előbbi nagy monográfia szűkebb kivonatát fogja kapni. Nem; más stílusú földrajzi műben gyönyörködhet. Budapesten és környékén vezet keresztül, úgy, ahogy a szakavatott geográfus látja, aki már tövéről hegyére ismeri ezt a tájat, sokszor végig járta s ezért könnyedén, élményszerűen tudja elmondani sokszor elgondolt tapasztalatait, tudományos megállapításait.

Kilenc fejezeten keresztül vezet végig azon a szép vidéken, ahol fővárosunk fekszik, mint valami drágakő hozzá méltó ékszeres dobozban.

I. fejezet. A földtörténeti múlt. DR. SZILÁRD JENŐ munkája. Egyszeriben elhagyjuk a márt. „Milyen más is volt akkor a felszín. Nyoma sem volt még akkor a Budai-hegységnek, a Dunának, a Pesti-félmecencének.” E néhány mondattal indulunk el a történelem útján. Megismertet a geológiai középkor eseményeivel és azok látható nyomaival. Képzeltünket azonban nem hagyja magára, a kötet sokatmondó képei alapján könnyen tudjuk követni az események sokszor bonyolult menetét. A középkor után a harmadkor és negyedkor eseményeit tárja elénk hasonló módon. A kőzetek, az őslények ismer-

tetése beleolvad a történeti elbeszélésbe. Szerencsére nem választja szét a petrográfiai és paleontológiai ismertetést. Amit mond, azonnal didaktikusan ábrázolja is, pl. igen szemléletesen mutatja ki az eocén mészkő helyzetét a másodkori kőzeteken a 6. képen. Felírása is kifejező: „Nummulit-mészkő közvetlenül a dolomitra települ. Budaörs, Odvas-hegy.” A hely gondos megnevezésével arra serkenti az olvasót, hogy maga is elmenjen megnézni a jelenséget az említett helyen. Ugyanígy bemutatja a leggyakoribb őslények maradványait is. Így érünk el évmilliókon keresztül utazva a mai napig, és a vezetést DR. PÉCSI MÁRTON és DR. SZILÁRD JENŐ veszi át, hogy a II. fejezeten keresztül megismerjük „A Budai-hegység areculátá”-t, — ez ugyanis a fejezet címe.

A fejezet pontosan tagolja a hegyvidéket. Majd az egyes csoportokat külön-külön ismerteti. De meg is mondja, honnan kaphatjuk a legátfogóbb és egyben a legészletesebb képet. Pl. a Hármashatár-hegy csoportjáról írva hamarosan ezzel a mondattal találkozunk: „Az egész hegy-csoportot a János-hegyről lehet a legjobban áttekinteni.” S zárójelben utal: a könyv melyik képét nézzük meg olvasás közben. A képek mellé útbaigazításul térlepvázlatokat is iktatnak a szerzők. — Vagy: „A Józsefhegyi út kilátójából gyönyörű tájkép nyílik mind a Budai-hegységre, mind a Pesti-síkság felé. A Duna ezüstös széles szalagját, a szigetekkel, észak felé távolra szemlélhetjük a kilátóból. É-felé a Hármashatár-hegyre is igen szép a kilátás, előtérben a kis Szépvölgyi-medence és a Zöldmáli-völgy látszik, az utóbbi a Hármashatár-hegy csoportját választja el a Rózsadomb csoportjától. A kilátóból Ny-nak a Hárs-hegy, János-hegy és a közöttük levő gyönyörű

fekvésű Ságvári-liget (Szépjúdaszné nyerge) jellegzetes alakja tárul elénk." ... stb. Az idézet néhány gondolatából kitűnik, hogy ez nemcsak szép leírás, hanem egy félnapos kirándulás programja is, mert érdemes a leírakat a kilátóból meg is nézni. A nevelők különösen nagy hasznát vehetik, azonkívül a térbeli szemléletet is előmozdítja. Így járjuk be és ismerkedünk meg a többi földrajzi egységgel is. Kár, hogy nincs több térképvázlat a szöveg között. A látott vidék szerkezetét jó keresztmetszetekkel segít értelmezni. *Földrajztanáraink figyelmébe ajánlom ezeket.* Segítségükkel eljutunk a szemlélesten a gondolkodásig, a szép leírások pedig a megismert terület bejárására ösztönöznek, ez pedig már gyakorlat. A gyakorlatot szolgálja a két fejezet 1. és 2. táblázata is. Az első táblázat geológiai korok szerint csoportosítva közli a kőzeteket, a második táblázat pedig a lelőhelyeik szerint. A két táblázatot a gyűjtők és a tanárok használhatják fel sokoldalúan.

Mivel a Budai-hegységben nagy szerepük van a karsztosodó mészköveknek, a III. fejezet a barlangok világát ismerteti meg az olvasóval. MAROSI SÁNDOR e fejezet szerzője. Néma küzdelem színterén járunk kalauzolásával.

A IV. fejezetben ismét DR. PÉCSI MÁRTON veszi át a szót: az egyhangúnak látszó Pesti-síkság bonyolult és izgalmas történetű arculatát rajzolja meg. A Duna, a szél, a fagy véste ki e területet, avatatlan szem előtt szembe sem tűnő jellegzetes vonásait. Ez, meg „A Budai-hegység arculata” című fejezet a mű gerince. Az előző fejezetek szintetizálódnak, a következők pedig erre alapozódnak, s e két alapvető fejezetet szerzőjük igen szépen írta meg. Különösen a Pesti-síkság arculatának megfestésében remekelt, mert itt a felszíni formák nem olyan feltűnőek, mint Budán, ezért érdekes leírásuk és értelmezésük sokkal nehezebb.

A két fejezetet mintegy összefoglalja a kétféle vidék, hegység és síkság közeleinek táblázata. Ez a gyűjtést, és részben a meghatározást is elősegíti.

Az előbbi két fejezetre épül az 5. fejezet: „Budapest éghajlata”. MAROSI SÁNDOR és DR. SZILÁRD JENŐ munkája a nagy monográfia adatait felhasználva sikeresen tárja az olvasó elé a nagyvárosi táj éghajlatát. Mondanivalójukat sok érdekes ábrával, képpel és táblázattal illusztrálják. A feldolgozás módja meteorológiai megfigyelésekre serkenti az olvasót.

A VI. fejezetben Budapest igen változatos vízrajzát ismerjük meg. Ez a fejezet bizonyos értelemben az előzők szintetizá-

lása. Megelevenedik előttünk az ember százados küzdelme a vízzel. Olvasása után más szemmel nézzük fővárosunk Dunáját. A partok, a víztornyok, a hév-
vizek mélyebb értelmet kapnak. A fejezet szerzője SOMOGYI SÁNDOR. Persze ez a fejezet is, mint a többi, sugározza a szerző sok sok helyszíni megfigyelését, tapasztalatát. Szinte végigjárjuk Budapest minden folyó vizét, forrását, sőt a mélybe is leszállunk a melegforrások bőlcsőjéhez. Rövid bevezető után így kezdődik a tárgyalás: „A Duna budapesti szakaszát legcélravezetőbb egy magaslati pontról áttekinteni. Erre legjobban megfelel a Gellérthegy...” Már ezzel a mondatlalt ismét úton vagyunk, s a látnivalókat nemcsak elmondja, hanem az 52. képen szemlélteti is. Még sok kép és ábra szolgálja ezt a célt.

A VII. és VIII. fejezet GÓCZÁN LÁSZLÓ tollából a növénytakarót és az állatvilágot varázsolja elénk. Visszakanyarodunk az I. fejezethez, folytatva, ahol abbahagyta. Az utolsó eljegesedéstől vezet a mai napig a növényvilágon át. Asok-sok növénynevtől félünk, de kellemesen csalódnak, északi meg déli lejtőkön járunk. Növénytakarókkal ismerkedünk meg. Újra átsimételjük, amit eddig olvastunk: a vidék történetét, felszínét, éghajlatát, vízrajzát, de most a növényzet tanúvallomása közben. Élő közösségeket ismerünk meg. Tagjainak nevét is megtanuljuk könnyen, mert nevük után nyomban képen is bemutatja a név viselőjét. Az előző fejezetek végén a köze-
tek táblázatát találjuk, e fejezet végén a legfontosabb növénytakarókat fajlistája tölti be ugyanazt a szerepet, ti. összefoglal és a gyűjtőknek segítséget nyújt. Ugyanígy mutatja be a szerző az állatvilágot is. A talajt — ismét egy szintézis keretében — a IX. fejezetben tárgyalja GÓCZÁN LÁSZLÓ.

Külön meg kell emlékezni a mellékletekről.

Pontos, jó geológiai térképet kaptunk. A kirándulásokon nélkülözhetetlen útbaigazítást ad. Ilyen természetű térkép még nem szerepelt közkezen.

A budapesti panorama kép állandóan segítségünkre van olvasás közben. Annak köszönhető, hogy a földrajzban oly fontos térbeli szemléletet sohasem veszítjük el. A könyv elolvasása után pedig állandó összefoglalóként szerepel.

Kiegészíti a mellékletek szerencsés sorát a talajtérkép. Az élővilággal foglalkozó fejezetek összefoglalója. A területek bejárásában mindegyik nélkülözhetetlen.

A könyv elolvasása után tiszta képet kaptunk fővárosunk természeti földraj-

záról és mellette sok elhatározás és célkitűzés is ébredt bennünk: bejárjuk mi is Budapest környékét. Gyűjteni fogunk, mert úgy érezzük, a munkában vagy kedvtelésünkben megbízható vezetőre találtunk a jól sikerült könyvben.

A földrajzt, biológiát tanító nevelők megkülönböztetően nagy hasznát vehetik e munkának. Képanyagát gyakran felhasználhatják tanításukban. Felolvassva belőle, színes leírásban tárhatják tanulóink elé egy-egy általános földrajzi fogalom jellemző jegeit. Szakkörök számára kimeríthetetlen anyagot ad. A budapesti kirándulásokat e könyv alapján szervezhetik meg. A biológusok a szemléltetéshez szükséges növényt, a könyv által jelzett helyen minden ke-

resgélés nélkül azonnal megtalálhatják. Biológiai kirándulásait e szerint szervezhetik. A turisták és gyűjtők kezében hasonló jó szolgálatot tesz. Nagy érdeme a könyvnek, hogy a részletesebb „Budapest természeti képe” című monográfiához mintegy bevezetőül szolgál. A két munka együttes felhasználásával megismerhetjük fővárosunk természeti környezetét. Nagy segítséget kaptak ezzel a pedagógusok, kutatók és természetbarátok. A szerkesztőt és a szerzőket köszönet illeti. Céljukat akkor fogják elérni, ha nevelőink mind gyakrabban használják fel e munkát tanításukban és önképzésükben.

Smaroglay Ferenc dr.

A Tisza. Magyarország Hidrológiai Atlasza. 1. sorozat. Folyóink vízgyűjtője. 7. sz. Szerkeszti: a Vízgazdálkodási Tudományos Kutató Intézet. Budapest. 1959. 388 p. + 31 térképmelléklet. — 29 cm.

Az 1952-ben alakult Vízgazdálkodási Tudományos Kutató Intézet Magyarországi Hidrológiai Atlasza c. kiadványsorozatának múlt évben jelent meg a 10. kötete, a Tiszáról. A kiadványsorozat eddigi kötetei: az 1. (Folyóink vízgyűjtője.) sorozatban: 1. a Zagyva (1952), 2. a Sajó (1953), 3. a Sió és a Balaton (1953), 4. a Mosoni Duna-ág (1954), 5. a Felső-Tisza (1955), 6. a Körösök (1956).

A II. (Hidrometeorológiai adatok) sorozatból az 1. (csapadékviszonyok) és a 2. (hőmérsékleti és párolgási viszonyok) kötetek láttak napvilágot 1952-ben, illetőleg 1956-ban. A III. sorozatból (Vízjárati adatok) ezideig csak az 1. kötet jelent meg 1953-ban, Jellemző vízállások címen.

A Vízgazdálkodási Tudományos Kutató Intézet másik kiadványa a Magyarország vízkészlete c. sorozat. Ebből 1954-ben a Mennyiségi számbavételt, 1957-ben a Minőségi számbavételt bocsátották ki.

A Hidrológiai Atlasz már megjelent kötetének a címe is utalnak arra a hatalmas adattömegré, mely bennük — összegyűjtve és rendszerezve — a vízzel foglalkozó legkülönbözőbb műszaki és természettudományok művelőinek rendelkezésére áll. Nagy értéket képviselnek a kiadványok természetesen a földrajz, különösen a természeti földrajz kutatóinak a számára is. Mivel azonban e kiadványok könyvkereskedelmi forgalomba nem kerültek, a szakemberek csak viszonylag szűk rétegéhez jutottak el az egyes kötetek. Annál fontosabb tehát a megjelent és majdan megjelenő kötetek ismertetése, hogy minden érdeklődő figyelmét felhívjuk ezekre a

kiváló segítőtársakra. Sajnos, ezideig földrajzi folyóirat csak a Folyóink vízgyűjtője c. sorozat 4. kötetét (Dr. Pécsi M.: a Mosoni Duna-ág) és Magyarország vízkészletéből a Mennyiségi számbavételt (Bariss M.) ismertette (Földrajzi Értesítő 1955).

Az előttünk fekvő 7. sz. kötet értékét nemcsak az mutatja, hogy a legterjedelmesebb az eddigiek között, hanem az a tény is, hogy kiegészíti a Tisza vízgyűjtőről az 1. (Zagyva), 2. (Sajó), 5. (Felső-Tisza) és 6. (Körösök) kötetekben közreadott adatokat és egyben egyeztetíti, részben pedig már heyesbíti is azokat.

A kötet beosztása nagy vonásokban megegyezik az előzőkkel. A bevezetőben általános tájékoztatást kapunk a kötet tartalmáról és egyben útmutatást is a használatához. Ezt elősegíti a 7. oldal lapmutató vázlata is.

A vízgyűjtő terület átnézeti térképe címszó alatt a Tisza vízgyűjtő eddig nem közölt részeit találjuk a következő csoportosításban. 1. A Tisza a Bodrog és a Zagyva között. 2. A Tisza a Zagyva és a Hármas-Körös között. 3. A Tisza a Hármas-Köröstől az országhatárig. 4. A Tisza az országhatártól a torkolatig. 5. A Maros vízrendszere. Az egyes részekben belül minden 20 km²-en felüli vízgyűjtőterületű vízfolyás bekerült a 9—239. oldalon közölt részletes kimutatásba és az 1—5 sz. térkép mellékletre.

Az I. részt képező részletes kimutatás rovatai: 1. a vízgyűjtőterület sorszáma, bal v. jobbparti fekvése (a sorszám megegyezik a térképmellékletnek az illető